

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra historie

Martin Švehlík

Antonín Zelnitius (1876 – 1957)

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Miloš Hlava Ph.D.

Olomouc 2021

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracoval zcela samostatně za použití pramenů a literatury, které jsou uvedeny v závěrečném seznamu.

V Uherském Hradišti dne 12. 12. 2021

Podpis:

Obsah

Abstrakt.....	4
Úvod.....	5
Začátky A. Z.	7
Objevitel	10
Rodina a majetkové poměry.....	17
Zelnitius versus Červinka.....	20
Z korespondence s Františkem Adámkem.....	25
Zelnitius a jeho současníci	29
70 let života	35
Závěr.....	39
Katalog	41
Prameny a literatura	50
Obrazová příloha.....	51

Abstrakt

S dějinami archeologického bádání v oblasti Uherskohradištska je nesmazatelně spojeno několik zvuchných jmen. Jedno však převyšuje – Antonín Zelnitius. Byl sice archeologem amatérem bez odborného školení, ale bez jeho nadšení a obětavé práce by navždy zůstal skryt pod zemí velkomoravský Veligrad na území dnešního Starého Města u Uherského Hradiště. Osobnost neprávem přehlížená, v regionu nedoceněná. Páteří předkládané práce bude pozůstalost Antonína Zelnitia, která byla objevena u jeho vnuka Vratislava.

Klíčová slova: archeologie, dějiny bádání, korespondence, Slované, Velká Morava

Abstract

Several resounding names are indelibly associated with the history of archaeological research in the Uherské Hradiště region. However, one of them is standing out – Antonín Zelnitius. Although he was an amateur archaeologist without professional training, without his enthusiasm and dedicated work, Veligrad in Great Moravia on the territory of today's Staré Město near Uherské Hradiště would forever remain hidden. An unjustly overlooked personality, underappreciated in the region. The backbone of the presented work is the estate of Antonín Zelnitius, which was discovered at his grandson Vratislav.

Keywords: archeology, history of research, correspondence, Slavs, Great Moravia

Úvod

„Zajímala mne otázka Velehradu – znal Brandla, četl Zavadila, Červinku – a bylo mně hořko – a to tím více, když jsem viděl, že nikdo se k práci nemá – a jsem viděl, že poslední pánové jen píší, aniž by opravdově zakopli.“¹

Historie archeologických výzkumů v našem regionu, především na území Uherskohradištska, je osudově spojena s mužem, který celý svůj život zasvětil poznání staroslovanské minulosti Starého Města u Uherského Hradiště. Především díky jeho nezlomné vůli a pracovitosti se velkomoravské Staré Město dostalo do celospolečenského povědomí. Učitel a archeolog-amatér Antonín Zelnitius.

Původně jsem neměl v úmyslu zabývat se v bakalářské práci osobou Antonína Zelnitia. Ale jak už to tak v archeologii chodí, zapracovala náhoda. Na jaře v roce 2016 jsem potkal svého dlouholetého kamaráda Borka Seeháka. Věděl, že dálkově studuji archeologii, a tak mi při debatě o osobnostech z regionu povídá: „Jeden můj známý se jmenuje Zelnitius, jeho děda byl archeolog a má po něm doma nějaké věci z pozůstalosti. Kdyby tě to zajímalo, zavoláme mu a domluvíme návštěvu.“ To se samozřejmě nedalo odmítnout a druhý den jsme už byli v domě vnuka Antonína Zelnitia. Vrat’a, malé brýlky, mohutný plnovous, nás zavedl na dvůr a ukazoval na starou dílnu. „Víte, kluci, chovám totiž hady, tak se nelekněte, ty věci jsou někde tam.“ Vešli jsme do místnosti, kde bylo několik desítek plazů v teráriích, o myších k potravě ani nemluvě. „Tam ty bedny, pod tím terárkem“, ukazuje Vrat’a. On měl tou pozůstalostí po

¹ Archiv Akademie věd České republiky, fond Lubor Niederle, kart. 2, inv. č. 183, dopis A. Zelnitia L. Niederlemu, 18. dubna 1928.

dědovi podložené terárium s hady! S nejistým úsměvem jsem je povytahoval a za tu odvahu mi je Vrat'a půjčil k prostudování, na jak dlouho budu potřebovat.

Věděl jsem, že Antonín Zelnitius je osobnost v regionu tak trochu nedoceněná a že by si zasloužil více pozornosti. Proto padlo mé rozhodnutí, že pozůstalost po něm zpracuji a použiji jako téma bakalářské práce. Primárně se zaměřím na jeho život, a to jak osobní, tak i pracovní. Nepůjde však o komplexní životopis, jen o vybrané úseky. Úkolem bude přiblížit jeho osobu širšímu publiku, především veřejnosti. Jako zdroje bude použita jeho pozůstalost, materiály z archivů a dostupná literatura. Autor si klade do budoucna za nemalý cíl vydat bakalářskou práci jako článek v regionálním sborníku Slovácko. Proto tedy Antonín Zelnitius...

Začátky A. Z.

Antonín Zelnitius (obr. č. 4) se narodil v Uherském Hradišti 12. dubna 1876 manželce obuvníka Jana Zelnitia, Marii, rozené Roderové (obr. č. 1, 2, 3). Otec však obuvnickou živnost neprovozoval, živil se najímáním uprázdněných šenků, takže rodina se často stěhovala z místa na místo.

„1. listopadu 1882 převzal otec do nájmu hospodu v Rybárnách č. 82. Na jaře 1884 stěhoval se na hospodu č. 122 v městě. Na podzim 1885 byli jsme na hospůdce č. 58 v Mařaticích, ani ne za rok 1886 na nově zřízené hospodě v Solné ul. č. 153. Tu připadl matce brzy úkol vařiti obědy pro chudé studenty čes. gymnasia, jichž bylo 20–30. Hospoda prospívala, proto ji vzal do nájmu řezník s výsekem. Před zimou odstěhovali jsme se do chaloupky č. 112, kde mi nápadnými byly zbytky hradby. Za nedlouho chaloupka měla býti zbořena, řezníkovi na hospodě se nedařilo, vrátil se otec do č. 153, dělal hospodského a matka vyvařovala studentům.

Stěhováním zvláště na hospody rozšířil se můj rozhled. Tam jsem zvěděl, co bych za jiných okolností nebyl doslechl. Vše mělo vliv na mé další vzdělávání.“²

V Uherském Hradišti vychodil utrakvistickou čtyř třídní obecnou školu, poté navštěvoval čtyři roky České matiční gymnasium (1887–1891). V letech 1891–1898 byl školen ve francouzské kongregaci Školských bratří ve Strebersdorfu ve Vídni a v červenci 1898 vykonal s prospěchem zkoušku učitelské dospělosti v Kroměříži jako externista.

V roce 1898 na podzim nastoupil pln zápalu jako řádový učitel v Gorici, poté se vrátil do Čech, konkrétně do Litoměřic, působil i v Praze-Bubenči. Pak ho čekalo opět zahraniční

² Příprava pro životní úkol, bez datace; pozůstalost A. Zelnitia (v držení autora).

angažmá – v Sofii, ve Vídni a není bez zajímavosti, že Zelnitius byl také výborným varhaníkem, což se mu hodilo v letech 1906-1910 v Bukurešti na arcibiskupské škole u katedrály sv. Josefa, kde byl také varhaníkem. Vrátil se ovšem opět do vlasti a 11. 11. 1911 v Soběslavi úspěšně vykonal učitelskou zkoušku a obdržel tím vysvědčení způsobilosti cvičného učitele. V letech 1913-1914 pak působil v Kraňsku v Hrušici-Jasenici pod Triglavem. Na začátku 1. světové války byl z popudu rakouského vyslanectví a také bukurešťského arcibiskupa povolán do Bukurešti na 2. katolickou školu jako učitel. Stal se i regenschorim tamního farního chrámu, kde uplatnil i své zkušenosti varhaníka. Na podzim roku 1916 se opět vrátil do Čech, kde 22. listopadu složil německé doplňovací učitelské zkoušky a krátce pak působil ve Stetten u Korneuburgu. Z kongregace Školských bratří vystoupil a stal se v letech 1917-1920 učitelem a vychovatelem v Praze II. na jednotřídce u „Dobrého pastýře“ a v roce 1921 učil v Poděbradech (Batůšek 1994, 3). Jeho učitelské působení lze ověřit ve služebním výkazu, který je součástí pozůstalosti.³ Zde ale nechme promluvit samotného Antonína Zelnitia:

„Potom jsem žil a sloužil v Praze v předních rodinách, na to v r. 1921 v Poděbradech v pohádkové vile, kde mne poznali staří páni Čihák, zemř. už v říjnu t. r., a archeolog Ph Mg Jan Hellich. Byl jsem tam členem musejního spolku, se sběrateli se brzy seznámil.“⁴

Zelnitiovo působení v Poděbradech bylo velmi důležité pro jeho další působení v oboru slovanské archeologie. Seznámil se zde totiž s již zmiňovaným Janem Hellichem (* 19. 1. 1850 Poděbrady, † 30. 9. 1931 tamtéž). Tento vystudovaný farmaceut převzal rodinnou lékárnu v Poděbradech, kterou nadále vedl 1874–1911. Byl veřejně činný (starosta města 1883–96). Založil městské muzeum, resp. spolek Museum Poděbradska (1901), jehož byl dlouholetým předsedou. Byl konzervátorem státní památkové péče pro Poděbrady a další okresy na sever odtud (od 1907), při vzniku Svazu čs. muzeí (1919) se stal jeho předsedou. Mezi jeho širokými

³ Služební výkaz, bez datace; pozůstalost A. Zelnitia (v držení autora).

⁴ Dopis A. Zelnitia S. Sochorovi, 1946; pozůstalost A. Zelnitia (v držení autora).

zájmy (vlastivěda, příroda, historie, numismatika) převážila archeologie: roku 1889 se spojil s J. L. Píčem k průzkumu Polabí jako čelný člen jeho vznikající „družiny“, stal se členem Archeologické komise ČAVU a předsedou historické sekce Archeologického sboru NM. Od počátku 90. let publikoval zejména v Památkách archeologických (Sklenář 2005, 215). Jan Hellich byl ten, který Antonína Zelnitia přivedl k zájmu o archeologii.

Po ukončení svého působení v Poděbradech byl k 1. 1. 1922 jmenován učitelem na chlapecké škole ve Starém Městě. Od 15. 11. 1922 do 14. 9. 1923 působil v Hluku, pak se vrátil do Starého Města, kde opět učil na chlapecké a od 1. 9. 1926 na dívčí škole, aby se 1. 9. 1930 stal řídícím učitelem na Velehradě (Batůšek 1996, 24). Opět lze doložit služebním výkazem, který obsahuje i působení ve službě školní.

O jeho archeologických počátcích ve Starém Městě se můžeme dočíst v dopise, který je adresovaný Stanislavu Sochorovi:

„Před Novým rokem 1922 byl jsem ustanoven výp. učitelem ve Starém Městě. 1. ledna 1922 uviděl jsem poprvé val ve St. Městě. Později jsem zvěděl, že se tu ničí od r. 1897 staré pohřebiště z neznámé doby. Když potom jsem dvakrát p. Hellicha navštívil v Poděbradech a vše mu oznámil o St. Městě, přiměl mne k tomu, abych Velehrad zachránil, že je to mou povinností, poněvadž jsem syn kraje, mám potřebné vědomosti, zkušenosti a známosti.“⁵

V tomto dopise se také dozvídáme, že doktor Hellich Antonínu Zelnitiovi poradil, aby ustavil ve Starém Městě musejní spolek, což, jak víme, se také nakonec stalo.

⁵ Dopis A. Zelnitia S. Sochorovi, 1946; pozůstalost A. Zelnitia (v držení autora).

Objevitel

Zelnitius ale samozřejmě ve Starém Městě nebyl sám, kdo zde hledal. Před ním zde prováděli různá ohledání velehradský lékař František Pluskal-Moravičanský, staroměstští učitelé Jul. Jer. Christian, František Myklík a Josef Homola, cyrilometodějský badatel František Příkryl a jiní, kteří toho spoustu viděli a popsali, ale bylo toho málo, a navíc vládlo přesvědčení, že údajný hřbitov „Na valách“ je pohřebištěm švédských vojáků z třicetileté války a val nad ním zpevněním mlýnského náhonu. Toto obecné mínění bylo podepřeno tvrzeními předního moravského archeologa Innocence Ladislava Červinky, který v roce 1902 nazval existenci staromoravského Velehradu na území Starého Města bajkou a napsal, že místo „na valech“ vlastně „na valách“ jest skrojek hřbetu, odříznutého od celku mlýnským příkopem, není a nemohl být nikdy náspem nějaké pevnosti (Červinka 1902, 33). Ostatně tento Červinka ještě roku 1928 ve své velké práci *Slované na Moravě a Říše Velkomoravská* označil Staré Město za pohraniční hradiště z doby knížete Břetislava (Červinka 1928).

Zelnitius sám ovšem kopat nemohl. Dokázal však přesvědčit jak staroměstské obecní zastupitelstvo, tak některé přední osobnosti Starého Města o nezbytnosti podniknout „Na valách“ záchranný výzkum. Díky jeho iniciativě byl 27. 12. 1922 na ustavující valné hromadě založen Musejní spolek Starý Velehrad-Staré Město, jehož stanovy Zelnitius sestavil a byl jím pověřen, aby se pokusil zjistit stáří hřbitova „Na valách“.

„V důsledku toho založil jsem koncem toho roku Musejní spolek ve Starém Městě, jehož úkolem je zachraňovati vše památné na území té obce a ve svém museu ukládati. Upozornil jsem několikrát ve schůzích na neznámé pohřebiště, které po desíletí rozváží. Nebylo zájmu.“⁶

⁶ Vyličení běhu života, bez datace; pozůstalost A. Zelnitia (v držení autora).

Přesně tak, nebylo zájmu a delší dobu se nic nedělo. Mělo se stále za to, že pohřebiště je z doby pozdější, navíc Zelnitius byl nějakou dobu učitelem v Hluku a v jeho životě nastal zlom v podobě svatby s Josefou Elsingerovou, pocházející z německé rodiny z Mikulova (brali se 16. 7. 1924). Obrat nastal až 3. srpna 1924, kdy se Zelnitius dozvěděl od staroměstského rodáka P. Křiváka, že rolník Petr Bureš (St. Město č. 50), jehož švagrem byl Jan Klečka, našel ve své pískovně zlatou náušnici (obr. č. 6), vzácné a umělecké práce. Zelnitius ihned vyhledal p. Bureše, nalezenou náušnici prohlédl, obkreslil a p. Burešovi připomenul, že ji nesmí prodat, že má na ni nárok jedině Musejní spolek (J. M. H. 1938, 3).

„Náušnici jsem měl po třikráte v rukou – zde věrně pokud možno okreslena – v pravé velikosti.“⁷

Zelnitius upozornil na důležitost nálezů Státní památkový úřad pro Moravu a Slezsko a ředitelství Moravského zemského musea v Brně – nedostal však odpověď (Batůšek 1996, 24). Jediný, kdo se o věc zajímal, byl konzervátor Státního archeologického ústavu a největší oponent důležitosti Starého Města pro dobu velkomoravskou Innocenc Ladislav Červinka, který náušnici doslova zabavil.

„Dnes jsem zvěděl, že náušnice, ač jsme jak obec tak i musejní spolek zakročili, odeslána byla do zem. musea. Je to prý druhý nález toho druhu na Moravě – proto velmi vzácný. Prý je to byzantinská práce.“⁸

V téže době našel Jan Klečka část železného věderka a rozpadlé stříbrné náušnice, obalené zbytky bronzového tkaniva. Denní tisk nálezů zaznamenal (LN ze dne 19. září 1924) a J. Skutil později zjistil, že snad byla k hlášené náušnici nalezena i párová, ale pátrání po ní

⁷ Dopis A. Zelnitia Š. Slavotínkovi, 10. září 1924; pozůstalost A. Zelnitia (v držení autora).

⁸ Dopis A. Zelnitia Š. Slavotínkovi, 10. září 1924; pozůstalost A. Zelnitia (v držení autora).

zůstalo bezvýsledné. I když v té době prozkoumal I. L. Červinka v písečnicku další dva hroby bez nálezů, přece A. Zelnitius se svým spolupracovníkem Karlem Hanákem pravidelně docházeli jako zástupci místního musejního spolku Starý Velehrad-Staré Město do pískoviště, aby alespoň sbírali a zachraňovali náhodné nálezy, které získávali od dělníků. V pozdějších poznámkách, nalezených v pozůstalosti, Zelnitius k 30. září 1924 píše:

„Území skopáno v délce přes 20 m, š. přes 2 m do hloubky po úroveň původní, neboť bylo nám jasno, že tu byl vybudován val a tento byl později znesen a vozován. Stáří valu jsme neznali. Úkolem bylo určití stáří hřbitova a památky zachránit. Věc řešil za mého dozoru a pomoci svědomitý a praktický Jan Malina, že jsme nepřišli k úrazu.“⁹

Hroby odkrýval Zelnitius sám, jen za pomoci již zmiňovaného Jana Maliny. Postupně tak otevřeli několik hrobů – některé obsahovaly nádoby, v hrobě č. 11 se vyskytly zbraně. Zelnitius věděl, že kope 9. století. Podle jeho poznámek museli hroby také zabezpečit, aby nepadaly do hloubky 5-7 metrů, ale naopak pomalu při dešti sjížděly a inventář tak mohl být zachráněn. K tomu napomáhal i J. Klečka s rodinou, který celé území i hlídal.¹⁰

Výjimečnost těchto nálezů si však brzy vynutila, aby byl v ohrožené části pískoviště proveden Státním archeologickým ústavem v Praze záchranný výzkum (Hrubý 1955, 42). Stalo se tak po návštěvě univ. prof. Lubora Niederla ve Starém Městě 18. července 1927, který byl velmi překvapen dosaženými výsledky, slíbil Zelnitiovi podporu a už 16. srpna obdržel Musejní spolek dotaci 500 Kč s tím, že polovina nálezů musí být odevzdána do Moravského musea v Brně, čímž bylo potvrzeno stanovisko konzervátora I. L. Červinky, kterému se Zelnitius dlouho bránil.

⁹ Z poznámek A. Zelnitia, bez datace; pozůstalost A. Zelnitia (v držení autora).

¹⁰ Tamtéž.

„18. července 1927 po pozvání dostavil se dochvilně univ. prof. Lub. Niederle. Spojil nás se St. archeolog. ústavem v Praze a důsledek byl výzkumný výkop 15. – 25. 7. v r. 1928.“¹¹

Za Státní archeologický ústav napsal Zelnitiovi ředitel Karel Buchtela:

„Na žádost Jeho Magnificence Dr. L. Niederla ze dne 20. července 1927 poukazují Vám 500 Kč slovy korun čsl. pětset, jako státní subvenci na probádání staroslovanského kostrového pohřebiště ve Starém Městě. O výsledku račte podati sem stručnou zprávu. Veškeré nálezy bud'ěž uloženy řádně ve školním museu; konservování předmětů /zejména železných/ na požádání obstará náš ústav.“¹²

19. září 1927 bylo potom Okresní politickou správou v Uherském Hradišti vyplaceno Musejnímu spolku 5 000 Kč jako státní příspěvek, přiklepnutý místopředsedou vlády Janem Šrámkem, na kterého se Zelnitius obrátil se žádostí o finanční podporu (Batůšek 1996, 24). Záchranný výzkum zahájil roku 1928 Karel Buchtela a Jaroslav Böhml, jenž kromě 28 hrobů prozkoumal i val (obr. 7, 8, 9).

Nálezy byly opravdu pozoruhodné, v březnu roku 1928 například v hrobě ženy tři náušnice, v dubnu tolik diskutovaná čelenka (dnes víme, že nákončí), velmi bohatě vybavený dětský hrob a hrob muže s mečem, kopími, dvojími ostruhami, noži a sekyrou, který Zelnitius označil jako knížecí. Další vedení záchranného výzkumu bylo pak svěřeno Antonínu Zelnitiovi, avšak některé nálezy přece ještě unikaly pozornosti, jak nejlépe dokládá skutečnost, že E. Lepka našel roku 1929 při betonování v písku zlatou náušnici, vyvezenou zřejmě z pískoviště „Na

¹¹ Tamtéž.

¹² Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond Antonín Zelnitius, kart. 1, inv. č. 7, dopis Státního archeologického ústavu A. Zelnitiovi, 16. srpna 1927.

valách“. Při každodenním sledování odkopových prací a příležitostnými záchrannými výzkumy bylo do roku 1932, kdy byl písečník již vyčerpán, zaznamenáno „Na valách“ 358 hrobů, jejichž nálezový obsah vytvořil jedinečný sbírkový základ pro nově upravené místní muzeum ve Starém Městě (Hrubý 1955, 42–43).

V osobě univ. prof. Lubora Niederla (* 20. 9. 1865 Klatovy, † 14. 6. 1944 Praha) našel Zelnitius dalšího řekněme nadšeného spojence a obdivovatele. Pokračovatel Šafaříkův a největší česká osobnost v široce pojaté slovanské archeologii (v letech 1902–25 vydával *Slovanské starožitnosti*). Po vzniku ČSR podnítil a připravil založení Státního archeologického ústavu v Praze (1919), stal se jeho prvním ředitelem a tvůrcem jeho odborné koncepce, byl prvním předsedou Společnosti čsl. Praehistoriků (1919–25) a prvním redaktorem jejího Obzoru praehistorického (1922–23). Do slavistiky ještě zasáhl při vzniku Slovanského ústavu v Praze, jehož byl v letech 1928–32 prvním předsedou (Sklenář 2005, 405–6).

O vztahu Niederla k Antonínu Zelnitiovi nám leccos napoví následující řádky z korespondence z roku 1928:

*„Vážený p. učiteli, s velkou radostí sleduji Vaše nálezy z posledního roku. Jsou velmi důležité a znamenitě obohatí Vaše museum. Prosím, abyste mi vyhradili jejich publikování. Až přijedu letos v červenci na Slovácko, zajdu se podívat do musea a prostuduji si je tam. Račte každému oznámiti, že jste uveřejnění vyhradili mně. Neopomenu se také zmíniti o Vašich zásluhách o záchranu pohřebiště.“*¹³

Staroměstské muzeum, o kterém se Niederle zmiňuje v dopise, bylo otevřené ve staré škole 29. května 1927 a v roce 1929 přemístěno do suterénních místností školy měšťanské a předměty ze 46 prozkoumaných hrobů byly ve dnech 6. - 30. března 1930 umístěny na výstavě

¹³ Dopis L. Niederla A. Zelnitiovi, 13. dubna 1928; pozůstalost A. Zelnitia (v držení autora).

antických a pravěkých nálezů a výkopů v Umělecko-průmyslovém muzeu v Praze k 80. narozeninám prezidenta T. G. Masaryka. Na III. byzantologickém kongresu v Aténách v roce 1930 vzbudili úžas a zájem vědeckého světa svými referáty o staroměstských nálezech František Dvorník a Lubor Niederle.

„Státní archeologický ústav na vyzvání ministerstva školství a národní osvěty pořádá ve dnech 5.–19. března r. 1930 výstavku výkopů provedených podporou pana presidenta. Tato výstava má býti doplněna některými objekty římskými ev. slovanskými. Hlavní důraz klade Státní archeologický ústav na bohaté zastoupení slovanské kultury a obrací se na Vás, abyste vymohl zapůjčení nálezů z pohřebiště na Valách. Nálezy byste sem osobně dovezl na útraty ústavu, pojištění a veškerá bezpečnostní opatření běře na sebe ústav.

Jedná se o zapůjčení typických nádob, dvojité nádobky, amfory; ze šperků o zapůjčení tzv. čelenky, nejkrásnějších záušnic, prstenu a gombíků, typické sekerky, přezky, meče apod. Zapůjčení by se stalo proti reversu. Také Národní Museum zapůjčí své nejkrásnější věci např. hrob z Kolína apod. Státní archeologický ústav je přesvědčen, že touto expozicí vynikne bohatství staroměstské, což pro Vaše museum bude znamenitou propagandou.“¹⁴

Další události na sebe nenechaly dlouho čekat. Archeologický spolek Starý Velehrad, jehož byl Zelnitius jednatelem, obdržel právo výkopu v katastru všech obcí v okolí Velehradu, stal se členem Svazu čsl. museí a dostal do správy archeologickou sbírku velehradského muzea, založeného v roce 1904 národopiscem a sběratelem Františkem Kretzem a katechetou českého gymnasia v Uherském Hradišti P. Alfonsem Sauerem, která byla zajímavá zejména nálezy, získanými při zkoumání velehradské baziliky prof. Janem Nevěřilem v letech 1904–1907. III. valná hromada spolku se konala 11. září 1929, předsedou byl zvolen Jakub Hudeček a

¹⁴ Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond Antonín Zelnitius, kart. 1, inv. č. 7, dopis Státního archeologického ústavu A. Zelnitiovi, 30. ledna 1930.

jednatelem Antonín Zelnitius. Hudeček navrhl obnovení kdysi slavného Sborníku velehradského, vydávaného v letech 1880-84 Josefem Vykydalem a v letech 1896, 1899 Janem Vychodilem. První číslo této nové řady Sborníku velehradského vyšlo v roce 1930 (do roku 1948 to bylo 16 čísel) a Zelnitius do něj uložil většinu svých nálezových zpráv, pojednání a studií (Batůšek 1996, 24).

Konečně přišlo i na první veřejné uznání Zelnitiovi práce. Za své zásluhy byl na zasedání obecního zastupitelstva 17. října 1929 jmenován čestným občanem Starého Města (obr. č. 11) a na návrh Niederla místním jednatelem archeologické komise při České akademii věd a umění (obr. č. 10) se zdůvodněním, že ve Starém Městě zachránil staroslovanskou kulturu, která se stala klíčem pro studium této kultury jinde (Batůšek 1994, 6).

„Veleváženému pánu Antonínu Zelnitiusovi, učiteli a kronikáři ve Starém Městě.

*Obecní zastupitelstvo usneslo se jednohlasně v zasedání svém dne 17. října 1929 konaném jmenovati Vás za Vaše zásluhy o zdejší museum a provedené vykopávky čestným občanem zdejší obce. “*¹⁵

¹⁵ Dopis obecní rady ve Starém Městě A. Zelnitiovi, 29 prosince 1929; pozůstalost A. Zelnitia (v držení autora).

Rodina a majetkové poměry

Antonín Zelnitius se narodil 12. dubna 1876 v Uherském Hradišti do rodiny obuvníka Jana Zelnitia a jeho manželky Marie, rozené Rodrové. Jeho rod je doložen v Uherském Hradišti již od 16. století. Nejvýznamnějším Zelnitiovým předkem, o kterém to s jistotou můžeme tvrdit, byl Bartoloměj Bernard Zelnitius (1694–1737), městský radní, správce městských statků a hejtman ozbrojené stráže velehradského cisterciáckého kláštera, jehož manželkou byla dcera hradištského cís. král. rychtáře Františka Karassa, Marie Johanna (1693–1761).

16. července 1924 se Antonín Zelnitius v Hluku oženil s Josefou Elsingerovou (1901–1985), dcerou Jana Elsingera, vinaře z Mikulova. S ní měl Zelnitius tři syny – Josefa (* 2. 2. 1927, hospodářský úředník při traktorové stanici v Kojetíně), Jana Alfonse (* 2. 8. 1928, svého času svobodník-aspirant v Milovicích u Prahy) a Antonína (* 8. 1. 1930, vedoucí dílny v Buchlovanu ve Starém Městě). Byl dobrým manželem i otcem. Rodina žila vcelku spokojeně až do doby, kdy byl Zelnitius přeložen do výslužby, a to k 31. lednu 1939, v důsledku evakuace pohraničního území za německé expanze. Byl mu pozastaven plat a nebylo pro něj ani bytu. Ač se mu dostalo ze všech stran pochvalného uznání, nebyla mu vyměřena ani 80 % penze. Od března 1940 obývá s manželkou a třemi dospívajícími syny byt nouzový o třech malých pokojích s kuchyní. Ovšem 11. května 1945 dostala rodina ústní čtvrtletní výpověď.

„Majetku není, ani uloženého neb vázaného kapitálu. Pense obnáší měsíčně Kč 2553,- na liky.

list č. 22.968 zem. fin. Ředitelství v Brně t. j. ani ne 80 % dosažitelné pense. Zažádal jsem několikrát o úpravu neb zvýšení pense v cestě milosti, posledně 22. 8. 1945 a po výzvě č. j. 27.733/45-II zaslány přílohy dne 12. 3. 1946. Zamítnutí bylo mi zasláno po urgenci s datem

*22. 9. 1948.“*¹⁶

¹⁶ Z poznámek A. Zelnitia, bez datace; pozůstalost A. Zelnitia (v držení autora).

V březnu roku 1947 Antonín Zelnitius z důvodu vysokého věku a nevalného zdraví požádal o ukončení místa vedoucího archeologického výzkumu ve Starém Městě. Funkce byla posléze svěřena Vilému Hrubému. Na své dílo, které do této doby vykonal, mohl být Zelnitius pyšný a s klidným srdcem si užívat nabytého uspokojení. A bylo pro něj příjemnou satisfakcí, že všechny další důležité objevy, hlavně nálezy kamenných základů dvou velkomoravských kostelů v roce 1949, potvrdily jeho názor o významu a důležitosti Starého Města-Veligradu jako politického, církevního a hospodářského centra Velké Moravy. V roce 1949 byla Zelnitiovi udělena krajská cena za celoživotní dílo, dostal čestný dar města Uherské Hradiště a papež Pius XII. jej poctil udělením papežského řádu Pro Ecclesia et Pontifice za zásluhy o objasnění staromoravských církevních dějin (Batůšek 1994, 8). To se příznivě projevilo i na jeho finanční situaci.

„Krajský národní výbor odhlasoval mi koncem roku 1949 za celoživotní moje archeologické dílo KRAJSKOU CENU pro umění v obnosu 10 000 Kčs, t. j. deset tisíc korun čsl., který obnos byl mi vyplacen pošt. šekem dne 16. 1. 1950.“¹⁷

Zbývajících let svého života strávil Zelnitius ve Starém Městě. Otřesené zdraví mu už nedovolovalo přímou účast na terénních pracích, přesto však o ně jevil zájem a zúčastňoval se všech vědeckých komisí, do Starého Města svolávaných až do roku 1955. Za jeho obětavou práci po něm Místní národní výbor pojmenoval v roce 1956 jednu ze staroměstských ulic (obr. č. 12, 13). Zemřel 3. března 1957, pohřben byl na mařatickém hřbitově v Uherském Hradišti (obr. č. 14).

¹⁷ Z poznámek A. Zelnitia, bez datace; pozůstalost A. Zelnitia (v držení autora).

„Dle usnesení plenu MNV ve St. Městě ze dne 1. 6. 1956 byla pojmenována za Vaši obětavou práci ulice od Boh. Vojtka nahoru k potoku na Ulici Antonína Zelnitiuse.“¹⁸

¹⁸ Dopis Rady MNV ve Starém Městě A. Zelnitiovi, 2. listopadu 1956; pozůstalost A. Zelnitia (v držení autora).

Zelnitius versus Červinka

Tohle je krásný příběh dvou mužů, dvou osobností, dvou archeologů, které v první polovině 20. století spojovala i rozdělovala otázka lokalizace velkomoravského Velehradu. O Antonínu Zelnitiovi již něco víme, pojďme se tedy podívat trochu blíže na jeho „protivníka“.

Innocenc Ladislav Červinka (* 1. 2. 1869 Břest u Kroměříže, † 3. 10. 1952 Brno) byl zeměměřič, sběratel a jeden z nejvýznamnějších moravských archeologů konce 19. a počátku 20. století. Jako zeměměřič v Uherském Hradišti (1890–1905) a poté v Kojetíně vytvořil od 90. let druhou největší soukromou archeologickou sbírku na Moravě. Od roku 1903 byl konzervátorem státní památkové péče pro řadu okresů střední a jihovýchodní Moravy. Především jeho dílem byl v roce 1906 založen v Brně Moravský archeologický klub. Jako první předseda MAK učinil roku 1907 tiskovým orgánem klubu svůj časopis *Pravěk*, vydávaný zprvu v Uherském Hradišti (1903–04), poté v letech 1907–13 v Kojetíně. Jeho *Morava za pravěku* (1902) byla nahrazena až po 90 letech! Červinka též patří k zakladatelům moravské numismatiky, zajímal se o vlastivědu a historickou topografii i o zaniklé osady (Sklenář 2005, 119–120).

Zarážející je proto fakt, jak to, že si tak zkušený terénní praktik, kterým Červinka dozajista byl, při pobytu v Uherském Hradišti téměř nepovšiml velkomoravských nálezů, náhodně odkrývaných na území Starého Města. Antonín Zelnitius terénní pozůstatky (valy) i archeologické nálezy přisuzoval k pozůstatkům Velkomoravské říše a datoval je do 9. – 10. století. Oproti tomu Červinka uvedené propojení neakceptoval a viděl zprvu v nálezech jednou pozůstatky z 11. či až 12. století, jindy zase už z 8., resp. 9. století, tvrdošíjně tak odmítal, že by se ve Starém Městě jednalo o velkomoravský Veligrad, centrální sídlo staré Moravy. Vzpomeňme například jeho práce *Děvín a Velehrad, dva hrady velkomoravské* (Kroměříž 1902), *Děvín, Velehrad říše velkomoravské* (Brno, 1914).

My dnes víme, že se Červinka z valné části mýlil, že staroměstská aglomerace s ostrovem sv. Jiří byla významným a opevněným velkomoravským centrem, z pozdějších pramenů citovaným Velehradem, snad skutečně Svatoplukovým sídlem (Galuška 2000, 38). Pravdu měl ale Červinka nepochybně v tom, že jméno Veligrad není pro území Velké Moravy v 9. a 10. století v písemných pramenech ani slovanských, ani latinských, doloženo. V mnohém se ovšem mýlil i jeho protivník Zelnitius, který hledal v některých staroměstských hrobech pozůstatky velkomoravských knížat, přeháněl rozlohu hradiště a očekával, že nejdůležitější část osídlení se najde mezi Starým Městem a klášterem Velehradem (Fišer 2002, 262).

Zdá se, že Červinka se příliš soustřeďoval na otázku písemného doložení Veligradu v pramenech a vědomě přehlížel archeologický materiál, který favorizoval Zelnitius. Tak trochu se zpronevěřil své devíze, kterou k velehradské otázce zformuloval již v roce 1896:

*„Za psacím stolem záhadu tuto vyšetřiti nelze nikomu, konečný rozsudek pronese pouze –
rýč!“* (Červinka 1896, 41).

Přestože pak „rýč“ v dalších desetiletích na území Starého Města a Uherského Hradiště odkrýval nemalé množství velkomoravských nálezů, nedokázal je (či nechtěl?) Červinka vidět v jejich komplexnosti; přes bariéru nedostatku či nedoloženosti písemných pramenů se mu tak ztrácelo vlastní jádro problému, které – ale méně doloženo odborným zdůvodněním – spíše pochopil Antonín Zelnitius (Fišer 2002, 262).

I přes jejich vzájemný odborný nesouhlas, táhnoucí se desetiletí, je pozoruhodné, že oba archeologové mezi sebou udržovali dlouhodobé písemné kontakty. Většina z nich se zřejmě nedochovala. V pozůstalosti jsou pouze tři kusy korespondence, které vůbec nejsou nabitě vzájemnými invektivy:

„Vážený pane učiteli,

velice bych Vám rád vyhověl podobenkou, ale okamžitě to není možné, snad nějakou najdu. Pravěk neodebíráte? Ten je pro Vás též velmi důležitý! Na rok Vám přichystám v Pravěku pěkné překvapení pro St. Město – ale o tom až ústně. Ke slavnosti Vám blahopřeji, mám z Vaší obětavé práce upřímnou radost!“¹⁹

Oba pánové si vzájemně přáli i k Vánocům a rozhodně neměli problém se podělit o odborné rady ohledně nalezených předmětů:

„Vše nejlepší Vám rovněž přeje oddaný I. L. Červinka.

Prosím jen o nejstručnější soupis (Zikmund, groš a kolik) nebo podobně. Stříbrné mince se čistí jenom vařením ve vinném kameni, ne v kyselinách!“²⁰

Spor zde ovšem byl. Z jiné korespondence je patrné, že se týkal převážně staroslovanského pohřebiště Na valách:

„Naleziště, t. j. staroslovanské pohřebiště ve Starém Městě objevil pan Dr. Červinka už před 22 lety a také z něho nálezy zachraňoval. V dubnu 1925 povolili mu noví majitelé pískovny, manželé Klečkoví, výzkum v pískovně pro Státní archeologický ústav a Mor. zemské museum. Práva toho by se vzdal pan konservátor Červinka pouze s tou podmínkou, když se podvolí-te jeho kontrole jako státního konzervátora, své kopání jemu řádně ohlásíte a také polovici nálezů odevzdáte do Mor. zemského musea /celé hroby s úplným inventářem/ a sice podle výběru pana Dr. Červinky.“²¹

Zelnitiova odpověď na sebe nenechala dlouho čekat:

¹⁹ Dopis I. L. Červinky A. Zelnitiovi, 10. května 1927; pozůstalost A. Zelnitia (v držení autora).

²⁰ Dopis I. L. Červinky A. Zelnitiovi, prosinec 30-léta; pozůstalost A. Zelnitia (v držení autora).

²¹ Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond Antonín Zelnitius, kart. 1, inv. č. 8, dopis Státního archeologického ústavu A. Zelnitiovi, 25. srpna 1927.

„Staroslovanské pohřebiště ve St. Městě, které před 22 lety Dr. I. L. Červinka objevil, bude asi jiné – snad u Kříže na Špitálce, o kterém se mi sám zmínil. Které také svému osudu zanechal. Dnes tam stojí nová čtvrť. Mnoho cenných věcí přišlo vniveč. Sám jsem zachránil z jednoho hrobu dvě nádoby, 1 náušnici a nožík. 4 hroby zničeny, že zůstaly pouze střepy. O pohřebiště Na valách pokud mi známo se nikdo nestaral, ledaby pokoutně; teprve mojí přičiněním se něco zachránilo a členové spolku vědí, kolik odporu jsem překonal, až můj názor se uplatnil. To je zde všeobecně známo, ať se to již někomu líbí, či ne.“²²

V dalším dochovaném dopise se Zelnitius domáhá u Červinky navrácení zlaté náušnice, která byla zabavena panu Burešovi:

„Překvapil mne poslední Váš dopis. Dobře vím, co jsme spolu mluvili, také to, co jste mi vzkázal při své I. návštěvě St. Města po mém řídícím. Že byste ještě dnes měl mítí zájem na St. Město, to věru nechápu. A pak-li, je to jen ztěžování započatého našeho díla.

Čekáme dosud vyřízení záležitosti zlaté náušnice, která p. P. Burešovi zabavena byla a po právu musejnímu spolku našemu přináleží. Či čekáme marně? Vaším postupem si neděláte přátele v našem okolí a což, když se o tom dozví veřejnost? Doufám, že příští Váš dopis mne více uspokojí a dobré věci jen prospěje.“²³

Pro Červinku je však navrácení zlaté náušnice nepřijatelné a obratem na dopis A. Zelnitia reaguje:

„Vaše Blahorodí, na můj dobře míněný dopis odpovídáte mi tónem člověka, který zapomněl na své dobré vychování! Nevím, pod jakým titulem vymáháte zlatou náušnici pro sebe, když víte, že byla získána právoplatně pro Mor. zemské museum, kam ostatně náleží

²² Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond Antonín Zelnitius, kart. 1, inv. č. 8, dopis A. Zelnitia Státnímu archeologickému ústavu, 29. srpna 1927.

²³ Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond Antonín Zelnitius, kart. 1, inv. č. 8, dopis A. Zelnitia I. L. Červinkovi, 29. srpna 1927.

všecky věci ve Vašem museu školním, poněvadž všechny byly získány bez náležitého šetření zákonů a nařízení.

Jako úředník vykonávám přesně své instrukce a předpisy, kterým i Vy se musíte podvolit, jako všichni bez výjimky. Já jsem nepřišel ještě do Vaší třídy a nenařizoval Vám, co a jak máte vyučovat, a vy mě bezohledně zasahujete do mého práva a obviňujete mě, že Vám chci ztěžovat Vaše dílo a hrozíte mi veřejností. Mýlíte se, myslíte-li, že právě Vy a Vaše museum je prvá instance v zemi! Lituji jenom, že máte tak málo porozumění pro mé dobře míněné rady.“²⁴

Zde je krásně vidět rozdílný pohled na věc obou mužů. Zelnitius byl nadšenec, řekněme zapálený srdcař. Červinka byl profesionální úředník, řídil se danými předpisy a postupy a nutno říci, že v mnohém se pravda kloní na jeho stranu.

Vztah těchto dvou pánů ze „staré školy“ byl tedy profesně komplikovaný, ale lidsky se respektovali, jak lze vyčíst z dopisu A. Zelnitia manželce I. L. Červinky po jeho úmrtí:

„Kniha je uzavřena. Třeba jsme se v názorech neshodli, vím, že byl průkopníkem na liše mnohými opomíjené a neprávem neuznávané vědy rýče. Dokopal, dooral, došel svého cíle, kam chtěl. Nechci vzpomínati v hořkosti a zachováme archeologu Dr. I. L. Červinkovi dobrou paměť“ (Fišer 2002, 266).

²⁴ Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond Antonín Zelnitius, kart. 1, inv. č. 8, dopis I. L. Červinky A. Zelnitiovi, 30. srpna 1927.

Z korespondence s Františkem Adámkem

Jméno Františka Adámka je bezesporu méně známější než to Zelnitiovo. V pozůstalosti, kterou má autor k dispozici, se nachází 106 kusů korespondence, a to z období let 1932 až 1953. V článku „*Velevážený pane, ač neznám, píše...*“ se historik Zdeněk Fišer zmiňuje o tom, že korespondenci vlastně zahájil 12. února 1932 dopisem Zelnitius, když mu jejich společný známý archeolog – amatér kněz František Přikryl postoupil jakýsi Adámkův dopis (Fišer 2006, 158). V pozůstalosti se nachází Adámkova odpověď ze 14. února 1932 a jedná se tak o úplně první dopis Adámka adresovaný Zelnitiovi.

František Adámek (* 16. 10. 1907 Brno-Obřany, † 8. 11. 1989 Brno) byl bankovním úředníkem v Brně, od roku 1947 kustodem muzea v Olomouci. Po návratu z dvouletého věznění po politickém procesu (1954–56) pracoval až do důchodu (1956–69) jako preparátor v ústavu Anthropos MZM v Brně, technicky vedl výzkumy například na Stránské skále či v jeskyni Pod hradem. Od mládí zkoumal s dalšími amatéry hradisko v Brně-Obřanech (1924–46). Od konce 30. let spolupracoval s Karlem Absolonem. Působil i jako externí konzervátor muzea v Tovačově (Sklenář 2005, 50–51).

Vzájemná korespondence Františka Adámka a Antonína Zelnitia nastiňuje jejich vlastní názorový svět, ve kterém se oba pánové pohybovali. Adámek se v odpovědích (psaných na rozdíl od Zelnitia většinou na psacím stroji) jeví jako trpělivý posluchač, přitakávající názorům svého staršího přítele a nezřídka jej uklidňujícího (Fišer 2006, 158). A s učenými pány, jak píše v prvním dopise, má taky své zkušenosti:

„Mám s učenými pány velmi smutné zkušenosti a hrávají u nich role všelijaké věci při posudcích. O tom bych mohl povídat kroniky. Věřte, že mnohdy znešvaří věc, otravují Vás,

poněvadž je to víc řemeslo u nich, než opravdový nefalšovaný zájem. Hlavně Slovany nemají rádi a ukradli jim celý pravěk.“²⁵

Mnoho dopisů obsahuje morální apely a odsouzení nevděku, který světem vládne, a který postihuje tu jednoho, tu druhého z korespondentů. Jak již víme, Zelnitiovým „protivníkem č. 1“ byl především I. L. Červinka, později tuto úlohu převzal archeolog Vilém Hrubý, který po Antonínu Zelnitiovi převzal a na profesionální úrovni vedl výzkumy ve Starém Městě. Z Adámkových dopisů Zelnitiovi lze vysledovat, že i on měl svého protivníka, a to v osobě Josefa Skutila, předního moravského prehistorika, působícího po desetiletí v Moravském zemském muzeu v Brně.

„Dr. S. se projevuje velmi nepěkně, zlá povaha vystupuje. Tak, jak jej znám už od r. 1922. Stále stejný. Sedí politicky pevně v křesle a tož...proti jiným, za svou kariéru a jen za sebe třeba bojovat. Věda nemusí do předu, to je vedlejší, co se starými střepy; ty jsou dobré jen k tomu, pokud mohou sloužit k osobnímu prospěchu a vyniknutí.“²⁶

V dalším dopise Zelnitiovi z dubna 1946 Adámek Skutila nešetří vůbec:

„Dr. Skutil jankovatí, semele na přednáškách všechno dohromady a mám dojem, že mu vyschl pramen vlastního průbojného úsudku. Jeho poslední slabá a podivná kniha to dokazuje.“²⁷

Jde o knihu *Naše pravlast je střední Evropa*, v níž Skutil psal, že slovanská kultura má své kořeny hluboko v pravěku a že je starší než germánská. Psal to ale tak trochu z politických důvodů kvůli svým údajným hříchům z protektorátních let – po válce mu totiž hrozil soud za obvinění z kolaborace.

²⁵ Dopis F. Adámka A. Zelnitiovi, 14. února 1932; pozůstalost A. Zelnitia (v držení autora).

²⁶ Dopis F. Adámka A. Zelnitiovi, 9. ledna 1946; pozůstalost A. Zelnitia (v držení autora).

²⁷ Dopis F. Adámka A. Zelnitiovi, 30. dubna 1946; pozůstalost A. Zelnitia (v držení autora).

Ve stejném dopise lze ovšem vysledovat i ochotu Adámka být Zelnitiovi nějak nápomocen, v tomhle případě díky svým kontaktům:

„Stýkám se velmi často a velmi přátelsky s p. prof. Absolonem. Při poslední návštěvě jsme hovořili mnoho o Velehradě a samozřejmě i o Vás. Právě mně prof. A. ukazoval dopis z Anglie, kde jejich lordstvo se těší na práci prof. Absolona o Býčí skále, bude to otištěno v London News. Čtou to v Anglii na královském dvoře, v Austrálii, v Africe, v Indii a t. d., zkrátka všude, kde je civilisovaný svět. Mistr Burian jedinečně namaloval velký obraz pohřbu bohatýra v Býčí skále a poprvé to bude reprodukováno v L. N. Povídal jsem: Co kdyby takhle Velehrad? Prof. Absolon by to tam doručil. Kdybyste se rozhodl shrnout své poznatky o Velehradě a doprovodit svou práci množstvím fotografií a kreseb, tož hurá do toho!“

Pro poznání relativně nedávných dějin moravské archeologie jsou zvláště cenné Zelnitiovy dopisy z doby po roce 1945. Zachycují totiž, jak terénní archeologické bádání přechází pod dohled a působnost archeologických institucí, a jak se amatérské výzkumy ve Starém Městě mění v profesionální, zaštitěné, provozované a již požadované státní mocí.

„Komise pro výzkum staroslovanských hradisk na Moravě /dr. Kalousek, prof. dr. E. Šimek a dr. Poulik/ stanovila pro letošek také, že se bude kopat Staré Město, s jásotem jsem vylítl a radoval se, zvláště, když je pro tento výzkum pro letošek Kč 150.000.- od ministerstva školství, to už je možné řádně něco udělat. Sotva jsem vylítl radostí, už jsem hned zase schládl a pořádně. Se Zelnitiusem se nepočítá, ale vítr proti Vám nejde ze strany dra Poulika, to je jisté. Bude kopat pan učitel a budoucí dr. Hrubý, toho tlačí do toho universita a kdoví, zda-li tomu P. zabrání. Sdělují Vám bolestnou věc, ale je lépe takové věci vědět dřív, než bude pozdě.“²⁸

²⁸ Dopis F. Adámka A. Zelnitiovi, 15. dubna 1948; pozůstalost A. Zelnitia (v držení autora).

O pár týdnů později přichází Zelnitiovi od Adámka další dopis, ve kterém celou záležitost potvrzuje:

„Abyste nebyl překvapen: Staré Město bude kopat už jistě p. uč. Hrubý! Už jsem Vám psal, že je nachystáno na Staré Město Kčs 150.000.-. Nechci nic svěřovat papíru, povíme si o všem ústně. Jen sděluji jistotu: začíná tuhé soustředění v české prehistorii, všechno dostávají do rukou pevně v Praze, vyřazují negraduované pracovníky, H. byl prosazen jen tvrdou neústupností university, aby právě se dokázalo, že negraduovaný to taky dokáže! Tažení směřuje jen proti Moravě a dokladem toho je také včerejší dopis SAÚ v Brně, kde zamítají mně udělit jakékoliv povolení k malým výzkumům na Hradisku u Obřan a zřetelně mně dávají k ledu, nepočítají s nějakou spoluprací, ač si publikaci o obřanském hradišti vlastně objednal p. ř. dr. Böhlm. A k tomu jsem psal, že všechno zaplatím sám, takže výzkumy nebudou SAÚ nic stát.“²⁹

Byl to nepochybně kvalitativní přelom, zřetelný zvláště ve světě slovanské archeologie a v jejím rámci související s objevem a uznáním hmotné kultury Velké Moravy. Téže kultury, k jejímuž poznání kladl základy Zelnitius a které následně rozvíjeli jeho nástupci, zejména Vilém Hrubý a Josef Poulík (Fišer 2006, 159).

²⁹ Dopis F. Adámka A. Zelnitiovi, 9. června 1948; pozůstalost A. Zelnitia (v držení autora).

Zelnitius a jeho současníci

Jak známo, Antonín Zelnitius se osobně znal nebo si osobně dopisoval se spoustou známých osobností z archeologického prostředí. V jeho pozůstalosti jsem našel nedatované zápisky pod názvem *Kdo ignorovali svědectví starých, (kteří mnohé viděli) a sami chybili*.³⁰ V nich se Zelnitius vyjadřuje k několika svým současníkům, a to většinou velmi kriticky. Z textu vyplývá, že zápisky byly provedeny někdy po roce 1952. Před každým Zelnitiovým vyjádřením zařadil jsem o dané osobnosti krátký medailonek z knihy Karla Sklenáře (Sklenář 2005).

Innocenc Ladislav Červinka (* 1. 2. 1869 Břest u Kroměříže, † 3. 10. 1952 Brno) byl zeměměřič, sběratel a jeden z nejvýznamnějších moravských archeologů konce 19. a počátku 20. století. Zkušený terénní praktik a organizátor archeologického dění na Moravě. Červinka též patří k zakladatelům moravské numismatiky, zajímal se o vlastivědu a historickou topografii i o zaniklé osady.

Slovy A. Z. „nesplnil to, co mohl; šel za svou ideou. R. 1893, 1896, 1902 ukazují jeho cestu. Nevíme, kde tu kopal, nemáme o tom doklady. Nemáme zprávy od něho, že by některý val kopal. Dle jeho prohlášení znal hřbitov na Špitálce – neřekl který, ale i Na valách, o který nedbal. Prý tam nic nenašel hmotného. Až byla zlatá náušnice zabavena, v r. 1924 zachráněná, to byl prý I. nález památek. úřadu hlášený. 2 zlaté náušnice ze Starého Města v císařské klenotnici ve Vídni neznamenal nic? Proč se ve St. Městě nekopalo? R. 1928 jako PhD měl příležitost chybu napravit. Co následovalo? Negace, zkreslování, výsměch. Vrcholu dosaženo v r. 1948

³⁰ Kdo ignorovali svědectví starých, (kteří mnohé viděli) a sami chybili, bez datace; pozůstalost A. Zelnitie (v držení autora).

pamfletem, měl řadu pomocníků; opomenul, že není psáno pouze ineffabilis munitio, ale také dissimilis, a plán, A. Zelnitiem, dle svého upravil a tím znehodnotil a sebe potupil. Červinka vedl úřad a vládl jim dle svého. On a jeho parta byli neomylní.

Jak otec, pokračuje syn Vladimír, protektor Slovákého musea a všichni kolem něho, zvláště vyhlášený všemu rozumějící literát.“³¹

Karel Hanák (* 21. 10. 1975 Uherské Hradiště, † 8. 6. 1951 Uherské Hradiště) byl poštovním, archeolog a ředitel Slovákého musea v Uherském Hradišti. Uveřejnil řadu článků z oblasti archeologie, především ve Sborníku velehradském.

Slovy A. Z. „syn odb. učitele, z matky Hradišťan. Myslil, že všechnu moudrost má zpachtování, že viděl kopati Frt. Myklíka, považoval se za archeologa. 5 tříd čes. gymnasia mělo jej k vědecké práci uzpůsobit a nestudoval ani logiku a počtářem nebyl. Poštovní úředník, který se na delší dobu mimo Moravu nehnul. Byl spíše starožitník a přál Hradišti. Proto zájmy Starého Města trpěly, ač dlouhou dobu byl jednatelem Musejního spolku Starý Velehrad – Staré Město.“³²

Jaroslav Böhlm (* 8. 3. 1901 Holešov, † 6. 12. 1962 Praha) byl čelný představitel generace žáků L. Niederla a A. Stockého. V roce 1939 nahradil K. Buchtelu ve funkci ředitele Státního archeologického ústavu v Praze. Vytvořenou koncepci pravěku českých zemí shrnul populární formou v *Kronice objeveného věku* (1941).

Slovy A. Z. „od počátku nepřál naší akci, byl Červinkovec a je dodnes.“³³

³¹ Tamtéž.

³² Tamtéž.

³³ Tamtéž.

Josef Schráníl (* 5. 4. 1893 Praha, † 20. 3. 1940 Praha) byl archeolog. V letech 1934-36 byl ředitelem prehistorického oddělení Archeologického ústavu FF UK. Zaměřil se zpočátku na dobu bronzovou, později spíše na raný středověk, prováděl i větší výzkumy.

Slovy A. Z. „žák Niederlův, využil výkopů ke své práci: Země české v době knížecí. Vynechal v literatuře moje jméno a Čelenku označil Nákončím, ač Niederle napsal: ale pásová ozdoba to nebyla.“³⁴

Josef Skutil (* 7. 3. 1904 Zbýšov u Brna, † 18. 9. 1965 Varšava) byl archeolog a historik. Jako náš první odborně školený paleolitik pracoval v letech 1929-48 v Zemském muzeu v Brně. Jako první u nás se systematicky věnoval dějinám archeologie, od roku 1937 prosazoval projekt mezinárodních kongresů slovanské archeologie.

Slovy A. Z. „co ze St. M. publikoval, zkreslil. Výzkum Čertového kútu předal Hradišti. Měl se postarat o řádný snímek celého území, které muselo zmizet ke škodě vědy.“³⁵

Emanuel Šimek (* 3. 4. 1883 Vatětice, † 16. 6. 1963 Mířenice) byl historický geograf a archeolog. V roce 1911 v reorganizované Ústřední komisi pro zachování památek ve Vídni převzal referát archeologické památkové péče, kde se seznámil s J. Zavadilem, na jehož výzkumech na Děvině u Bratislavy se podílel od roku 1915. Jeho odborným zájmem byla především doba laténská a římská, ale i raný středověk.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Tamtéž.

Slovy A. Z. „*přispěchal I. L. Červinkovi k pomoci. R. 1912 napsal Lub. Niederlovi do Veletín, že se vrátil z Veselí a Uh. Hradiště, kde je pohřebiště z IX. a X. století. Co bylo povinností? R. 1920 uveřejnil: Děvín. V r. 1936 nesměli účastníci zájezdu na Velehrad shlédnout odkryté sídelní jámy v kanálu a prohlásil: Tu je rovina, ta bývala. Nebylo nikoho, kdo by oponoval. Dnes ještě hude svou, ač Niederle 1929 a 1933 vše důkladně doložil a výzkum 1949 a 1952 osídlení jedinečně prokázal. Poslední publikace udává už správný směr. Snad to není poslední rozumné slovo.*“³⁶

Vilém Hrubý (* 18. 11. 1912 Říkovice, † 23. 9. 1985 Brno) byl archeolog a muzejník. Odborně se věnoval zpočátku době bronzové, trvale pak velkomoravskému období. Jeho působišťem se od roku 1948 stalo Staré Město u Uherského Hradiště s přílehlými lokalitami, kde objevoval církevní stavby dochované jako negativy zdiva.

Slovy A. Z. „*snad ze Šavla bude Pavel.*“³⁷

Rudolf Turek (*20. 6. 1910 Mladá Boleslav, † 13. 11. 1991 Praha) byl historik a archeolog. Stal se specialistou na raný středověk a slovanskou archeologii. Soustavně pěstoval ranou numismatiku ve vztahu k archeologii (datovací schopnost mincí). V letech 1945-52 jednatelem Společnosti čs. prehistoriků.

Slovy A. Z. „*měl pomoci, ale pokazil – mohl mít slávu.*“³⁸

Lothar Friedrich Zotz (* 6. 12. 1899 Heitersheim, Německo, † 12. 2. 1967 Erlangen, SRN) byl archeolog. V roce 1938 se stal ředitelem braniborského Zemského úřadu pro pravěk

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Tamtéž

³⁸ Tamtéž.

v Berlíně a od září 1939 mimořádným (1940-45 řádným) profesorem archeologie na FF Německé UK v Praze s dominantním postavením v archeologii Protektorátu (podporován H. Himmlerem, ve vztahu k archeologickým zájmům spolku SS Die Ahnenerbe). Odborně se zaměřil na paleolit.

Slovy A. Z. *„člověk, který mne nikdy neviděl a se mnou nemluvil, ke mně na pražském hradě hulvátsky se zachoval – jsa poštván.“*³⁹

Josef Poulík (* 6. 8. 1910 Jiříkovice, † 28. 2. 1998 Brno) byl archeolog. Už od roku 1934 pracoval jako laborant v pravěkém oddělení Zemského muzea v Brně, od roku 1945 vedl pobočku Státního archeologického ústavu v Brně. Po výzkumech ze 40. let (Žuráň u Brna, Přítluky) se zaměřil na velkomoravské období a jeho působištěm se od roku 1954 staly Mikulčice – jeden z největších velkoplošných terénních výzkumů typických pro jeho dobu.

Slovy A. Z. *„moje výkopy publikoval, aniž se ptal, souhlasí-li vše. Na výzkum sv. Klimenta dostavil se o den později než udává; zpravodaji jsou mu jedině dělníci, ač jsem se věci obíral a zpráva mohla pravděpodobně vyznět. Mnohé mi neukázal...“*⁴⁰

Václav Tůma (* ?, † ?) byl archeologický terénní technik. Jako zaměstnanec Státního archeologického ústavu v Praze (kancelářský pomocník, laborant kovů) byl ve 40. letech vyslán na řadu záchranných akcí. Za války zřejmě spolupracoval s německým vedením, zato v letech 1944-45 měl být v odboji a po válce odejít do armády.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Tamtéž.

Slovy A. Z. „z SAÚP v r. 1943 stěhoval musejní sbírky do Slováckého musea, zpřeházel mnohé a pravé kusy, když mu ke konservování byly předány, vyměnil za jiné. Odplatu dostal od Němců.“⁴¹

Jan Pavelčík (* 1. 10. 1906 Fiume, dnes Rijeka, Chorvatsko, † 18. 6. 1990 Uherský Brod) byl antropolog, archeolog a etnograf. V letech 1953-56 byl vedoucím společenskovědního oddělení Krajského muzea v Gottwaldově (Zlíně), v letech 1956-71 ředitelem Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě. Hlavním zaměřením antropolog, antropologicky zpracovával slovanská pohřebiště.

Slovy A. Z. „ukvapeně v r. 1948 souhlasil s Vil. Hrubým a otiskl v čas. Zprávy anthropologické společnosti...val je původu značně mladšího a že vůbec nesouvisí s pohřebištěm, na kterém je postaven. Zneužil důvěry z mé strany v něho skládané. Jak, to se časem uvidí.“⁴²

Jak je vidět, na své současníky Antonín Zelnitius nepohlíží zrovna příjemně. Těžko říct, co se mu honilo hlavou. Psal to v padesátých letech, pár let před smrtí. Spousta vzpomínek už mohla být zastřena rouškou zapomnění. Nehledě na to, že se spousta věcí změnila. Archeologie se stala organizovanou, institucionální záležitostí. A pánové jako Jaroslav Böhm se již museli řídit danými předpisy a postupy. Určitě to tedy nebylo tak, že náš Zelnitius byl dokonalý, nejspíše se ale nedokázal vyrovnat s postupem doby, kterou pomáhal sám vytvářet.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Tamtéž.

70 let života

Při studiu Zelnitiovy pozůstalosti objevil jsem ve starých deskách zapadlý nedatovaný spisek s titulkem *70 let života*.⁴³ Je to krásný exkurs do doby a do prostředí, ve kterém žil a pracoval Antonín Zelnitius. Spisek je neúplný, ale i tak nám alespoň částečně poodhaluje Zelnitiovu osobnost.

V úvodní části jsme seznámeni s prostředím, jaké panovalo ve městě, jsou zde zmíněny komunikační či architektonické prvky, z nichž některé dnes již neexistují:

„70 let jsem v boji prožil. Viděl jsem ještě na sklonku to, co kolem r. 1660 zaznamenal o hradištsku Mat. Max. Nisl (městský letopisec, pozn. autora). Ř. Morava, jasně čistá, oživená vším možným, skytala osvěžující lázeň. Po ní za velké vody pluly plty s plťáři od Vsetína, když Bečva náhle stoupla. Chodili jsme po ani ne 90 let starém dřevěném mostě.

Město bylo Eldorádem vysloužilců, pensistů všeho druhu a cizinci tvrdili o něm, že je to německý Mannheim – lázně n/Mohan.

Byla tu dvě náměstí dlážděná, spojená Prostřední ulicí, kde byla stará radnice a památka na mlýn ve zdi. Od moravního mostu kolem mýta vešlo se do Vodní ulice, k Mařaticím a k Derfli – ke Kunovicím vedla Josefská ulice. V bývalé její bráně byly na 3 m vysoké dřevěné mosty a na dosti vysokém pahorku stála kaple sv. Šebestiána z r. 1715, k níž ani nejvyšší povodně nedosahovaly. Tu se už po několik desetiletí zastavovaly pohřby na mařacký hřbitov.

Vzácné zahrady občanů už dávno zanikly, zbyly jen parky: 100letý kolem střelnice a druhý u německého gymnásia se vzácnými cizokrajnými stromy a keři. O čistotu náměstí a ulic

⁴³ 70 let života, bez datace; pozůstalost A. Zelnitia (v držení autora).

se velmi dbalo, i trávu mezi dlažbou odstraňovali a járký splachovali. Za horka postříkovali náměstí a chodníky vodou z Moravy.“⁴⁴

Kdo by si myslel, že Antonín Zelnitius byl pouze archeologem, bude překvapen, jak široký měl záběr. Podle všeho byl velmi vnímavý pozorovatel a velmi blízká mu byla i příroda a krajinné prvky v okolí Uherského Hradiště:

„Na bývalém toku po obou stranách hráze od města byla řada lip. Tu hudli-cvrkali cvrčci a v bývalém řečišti se zlatožlutě vynášela pupalka a modrala pomněnka. V příkopech nové dráhy plných vody bujely vodní rostliny všeho druhu a ozývali se skokani a kuňky a proháněli se čolci a mloci vedle rozličných slimáků a hlemýžďů. Vzácná podívaná byla na život v tůňce – živorodky, okružáci, plovatky, vodomíli...

Od břehů vpravo vlevo zelená se pažit trávy, v něm zlatožlutě kvetoucí pampeliška, růžový kohoutek aj. Jsou tu louky, kde vidíme i vrbové, dále ovocné stromoví ve Štěpnicích. Na samém okraji zelená se vysoký Kunovský les. Tu se ozýval občas chřástal a bukač a v jedné době i slavík, potom sedmihlásek.

Kdo chtěl mít změnu zašel na vyvýšeniny k Derfli, Mařaticím a k Jarošovu a slyšel z polí vedle skřivánka ve svůj čas tlouci křepelku. Vzácná podívaná byla v polích na Rovnině, u sv. Rocha a od vinohradů na město Hradiště a na druhý břeh Moravy od St. Města po Buchlov, Velehrad.

Na těchto svazích a ve St. Městě za velehradským mostem byly zbytky starých vinohradů, které zničila filoxera a lehčí práce pro cukrovku. U silnice stály ještě všude staré ořechy.

⁴⁴ Tamtéž.

Nejkrásnější vycházku poskytl vedle velehradského a tupeského háje nad Modrou Králov stol a potom Chabaně a Břestek. Také na kočárech se sem a ke Zlatské studánce zajíždělo. Tu všude v lesích bylo hojně bukvic a v červnu jahod.

Vše se rychle měnilo, když postaven taliány železný most železniční, rozšíření dráhy, zvětšen cukrovar a ř. Morava zregulována. Už před r. 1900 změnil se vody ř. Moravy a tím nastal převrat flory a fauny.

Neviděl jsem, co viděli Jul. Kristin, prof. Jan Havelka a Frant. Příkryl, s nimiž pracoval Jindř. Wankel. Musíme věřit, neboť se to shoduje s tím, čeho jsem tolik let svědkem, i když jsem 30 let prožil v jiných krajích, hlavně kolem Bisamberku.

Jsem vážný svědek změny kraje u Hradiště a Starého města hlavně od moravního mostu po most na Zerzavici. Už r. 1882 do 1892 ba i dlouho potom byl tu hluboký trávník, ne rovina daleko do Huštěnovic. Jak se tu terroir měnil po r. 1900, tak se poznenáhlu měnil dávno před r. 1882. Byly tu pahorky, které jsme také částečně zastihli a také tu změnu výkopem zjistili v r. 1936.“⁴⁵

V části zbývající nám Zelnitius nastiňuje svůj vztah k židovské komunitě a napřímo se pouští do kritiky zástupců obce:

„Nastala doba, kdy jsem zvěděl, kdo to byl Gautsch (rakouský politik, pozn. autora) a co vykonal. Plody jeho práce vidíme všudy. Dříve spokojený slovácký lid je štván a rozeštván. Čí to práce? Vidíme židy! Dráhy, banky, továrny a tisk byl v jejich moci. Štvali, všudy brali, lid – národ – stát ochuzovali a šířili ve společnosti nenávist a sváry.

Vše, čeho si lid po staletí vážil, bylo strženo do bahna neb zesměšněno, jak nejstarší literární památky – rukopisy, tak Hostýn a Velehrad. Za to rituální vraždy oddisputovány,

⁴⁵ Tamtéž.

popřeny – ospravedlněn Hilsner. Boří se – v Praze a nápravy není. Příměstí mizí, důvěry a kreditu není, nastolen posměch. Na jedné straně roste kapitál, přibývá chudiny. Víra se ztrácí, nevěry přibývá a platí: Vyžít se! K čemu odřikání? Chléb a hry!

*Vidíme dnes jasně jak staří po r. 1848 dobu zaspali. Zástupci obce jsou po desetiletí chabí, neuvědomělí, nechrání proto zájmy obce a své proti městu a podceňují význam toho nejvzácnějšího – svých památek.“*⁴⁶

⁴⁶ Tamtéž.

Závěr

Když se mi na jaře v roce 2016 dostala do vlastnictví pozůstalost učitele a archeologa Antonína Zelnitě a padlo rozhodnutí, že ji zpracuji jako téma bakalářské práce, netušil jsem ještě, do jakých vod se to pouštím. Z počátku to vše vypadalo jednoduše – přede mnou materiál, který desítky let nikdo neviděl, neprobádal, nikoho nezajímal. Osobnost v regionu pro zasvěcené sice známá, ale zastíněná archeology-profesionály, kteří následovali. Tehdy jsem si řekl: *„Zpracuješ to, napíšeš o něm ze života, ukážeš tady lidem, kdo opravdu objevil Velkou Moravu ve Starém Městě a připravil půdu pro další, neméně důležité objevy.“*

Čas běžel a já se čím dál víc ujišťoval, že mé rozhodnutí bylo správné. Ale taky jsem vnímal, že tak jednoduché to nejspíše nebude. Především, a to bych rád zdůraznil, je zpracování takové pozůstalosti silně osobní záležitostí. Můj vedoucí práce pan doktor Hlava (a za to mu velký dík) mi už od počátku kladl na srdce, že je to práce vědecká, že se tím nesmím nechat strhnout. Ale jde to? Pozůstalost obsahovala 505 položek! 311 kusů korespondence, 13 deníků, 1 rukopis, 44 časopisů, sborníků a ročenek, 3 knihy, 20 map, 100 fotografií a 13 negativů. A pak si to neberte osobně...

Ze strany mého vedoucího padl návrh, abych vše nejdříve roztřídil a vytvořil katalog, od kterého bych se mohl takříkajíc odpíchnout. Až potom jsem se pustil do samotného Antonína Zelnitě. Ke zpracování použil jsem jak samotnou pozůstalost, tak materiály z archivů a z nevelké části informace z literatury, které o Antonínu Zelnitě existují. Tohle byly tři pilíře, na kterých jsem stavěl. Šlo mi hlavně o to, vyždímat nejvíce ze samotné pozůstalosti, aby byly vydány na světlo dokumenty, doposud nepublikované. Proto je v této práci použito tolik citací z korespondence a ze samotných zápisků Antonína Zelnitě.

Je potřeba znovu zdůraznit, že se jedná o některé jednotlivé úseky jeho života, není to komplexní životní příběh, to nebylo ani záměrem. Jde se od Zelnitiových počátků, kdy se mi podařilo najít dokumenty ke vztahu s lékárníkem Janem Hellichem, který ho přesvědčil, aby Velehrad zachránil. Je to stěžejní bod Zelnitiova života, mnohokrát na něj bude vzpomínat. V roli objevitele drží opravdový primát, když to byl právě on, kdo rozpoznal velkomoravské hroby a zabránil tak jejich dalšímu ničení. Přichází profesně komplikovaný, ale lidský vztah s I. L. Červinkou po uznání jeho práce samotnou obcí, kdy ještě za svého života stal se čestným občanem Starého Města. Jak se pak dívá na své současníky a na své okolí je už taková třešnička na dortu. Výsledkem je tedy ucelený pohled na osobu Antonína Zelnitia v určitých fázích jeho života a úkol, který jsem si dal na začátku, tedy přiblížit ho hlavně laické veřejnosti, byl z mého pohledu naplněn.

Za tu dobu, co jsem prostupoval životem Antonína Zelnitia, uvědomoval jsem si, jak nelehké je o někom psát objektivně. Zelnitius bezpochyby nebyl dokonalý, měl své chyby. Ale jeho nezdolný zápal a smysl pro pravdu ho staví vedle jeho některých ještě komplikovanějších současníků do velmi pozitivní role, kterou sehrál v dějinách slovanské archeologie. V literatuře se uvádí jako archeolog-amatér. Pro mě osobně se však za dobu, kterou jsem věnoval této práci, stal z Antonína Zelnitia archeolog-profesionál. A po cestě, kterou vytýčil, teď kráčí jiní...

Katalog

1. Korespondence

Korespondence přijatá – jednotlivci

1. Bartůněk, 1 dopis z roku 1945
2. Innocenc Ladislav Červinka, 3 dopisy z let 1927–1948
3. Jan Dezort, 1 dopis z roku 1941
4. Karel Dinklage, 21 dopisů z let 1937–1946
5. Vlad. Fanderlik, 3 dopisy z let 1937–1950
6. Bohuslav Fuchs, 1 dopis z roku 1942
7. Věra Gregorová, 1 dopis z roku 1948
8. Arnošt Hrabal, 7 dopisů z let 1948–1953
9. František Janků, 1 dopis z roku 1947
10. Adolf Janoušek, 2 dopisy z let 1948–1950
11. Ota a Máňa Jírovi, 1 dopis z roku 1954
12. Jan Kohout, 1 dopis z roku 1944
13. František Kopřiva, 1 dopis z roku 1946
14. František Košák, 1 dopis z roku 1928
15. Rudolf Kozderka, 18 dopisů z let 1940–1953
16. Jiří Král, 2 dopisy z let 1944–1945
17. Krejčí s rodinou, 1 dopis z roku 1945
18. František Kysela, 1 dopis z roku 1940
19. Z. H. Ledóchowski, 7 dopisů z let 1931–1943

20. Václav Medek, 1 dopis z roku 1947
21. Vladimír Nečesaný, 1 dopis z roku 1953
22. Lubor Niederle, 7 dopisů z let 1928–1944
23. Vladimír Ort, 4 dopisy z let 1940–1941
24. Stan. Petlach, 61 dopisů z let 1946–1953
25. Mořic Pícha, 1 dopis z roku 1945
26. Vladimír Podhorský, 1 dopis z roku 1953
27. František Pospíšil, 1 dopis z roku 1948
28. Leopold Prečan, 16 dopisů z let 1930–1946
29. Josef Skutil, 1 dopis z roku 1943
30. František Soják, 1 dopis z roku 1954
31. Jan Stavěl, 1 dopis z roku 1929
32. Karel Svoboda, 16 dopisů z let 1926–1952
33. Josef Šamalík, 4 dopisy z let 1937–1947
34. Karel Tihelka, 8 dopisů z let 1949–1952
35. Rudolf Turek, 1 dopis z roku 1946
36. R. Turková, 3 dopisy z let 1943–1947
37. Stanislav Zela, 12 dopisů z let 1935–1948

Korespondence přijatá – instituce

1. Arcibiskupský archiv a knihovna v Kroměříži, 2 dopisy z roku 1952
2. Archeologická komise při České akademii věd a umění, 1 dopis z roku 1932
3. Československá národní rada badatelská, 1 dopis z roku 1952

4. Československý státní archeologický ústav, 2 dopisy z let 1932–1934
5. Farní úřad Roztoky, 1 dopis z roku 1943
6. Historický ústav Palackého university v Olomouci, 1 dopis z roku 1950
7. Městské museum Kroměříž, 1 dopis z roku 1952
8. Ministerstvo školství a národní osvěty, 1 dopis z roku 1939
9. Ministr zahraničního obchodu, 1 dopis z roku 1948
10. Místní akční výbor N. F. král. města Uh. Hradiště, 1 dopis z roku 1948
11. Místní národní výbor v Uherském Hradišti, 2 dopisy z let 1948–1950
12. Moravské museum v Brně, 1 dopis z roku 1953
13. Musejní a archeologický spolek Slovácké museum v Uh. Hradišti, 1 dopis z roku 1941
14. Musejní společnost pro Mor. Slovácko v Uh. Brodě, 1 dopis z roku 1935
15. Museum J. A. Komenského v Uherském Brodě, 1 dopis z roku 1944
16. Nakladatelství Melantrich a. s., 4 dopisy z roku 1936
17. Památkový úřad v Brně, 1 dopis z roku 1945
18. Rektorát Palackého university v Olomouci, 1 dopis z roku 1946
19. Ředitelství národní školy v Dol. Újezdě, 1 dopis z roku 1954
20. Sekretariát arcibiskupa olomouckého, 6 dopisů z let 1928–1950
21. Státní archeologický ústav, 3 dopisy z let 1935–1948
22. Svaz českých museí, 1 dopis z roku 1943
23. Ústav pro historickou vlastivědu Palackého university v Olomouci, 1 dopis z roku 1952
24. Ústřední sekretariát Svazu lidových zemědělců čsl., 1 dopis z roku 1937
25. Zeměpisný ústav Masarykovy university, 3 dopisy z let 1954–1955

Korespondence odeslaná – jednotlivci

1. Bohuslav Fuchs, 1 dopis z roku 1942
2. František Kopřiva, 1 dopis z roku 1946
3. Alois Rozehnal, 1 dopis z roku 1947
4. Štěpán Slavotínek, 1 dopis z roku 1924
5. Stanislav Sochor, 1 dopis z roku 1946

Korespondence odeslaná – instituce

1. Katolický podporovací spolek velehradský v Olomouci, 1 dopis z roku 1946
2. Národní okresní výbor v Uh. Hradišti, 1 dopis z roku 1945
3. Národní výbor ve Starém Městě, 1 dopis z roku 1945

Korespondence od rodičů a příbuzných

1. Dopis od otce, 1 dopis z roku 1949
2. Dopis od rodičů, 1 dopis z roku 1949
3. Dopis od Věry a Vlasty, 1 dopis z roku 1953

Korespondence mezi jinými osobami

1. Osobní tajemník ministra školství a národní osvěty x Josef Šamalík, 1 dopis z roku 1937
2. Jos. Zelnitiusová x Rudolf Kozderka, 1 dopis z roku 1947

Korespondence neidentifikovatelná

34 dopisů z let 1924–1954

2. Deníky

Osobní deníky

1. Knihovna soukromá Antonína Zelnitiuse ve Starém Městě u Uh. Hradiště, 48 stran

Archeologické deníky

1. Deník z let 1929–1934 (9. 8. 1929 – 3. 8. 1934), 8 stran

Nespecifikované deníky

1. Deníky různého charakteru, 11 ks

3. Rukopisy prací

1. Kostel sv. Jana Křt. – zvonice – kostnice, nepublikovaný rukopis

4. Časopisy, sborníky, ročenky a knihy

Časopisy, sborníky, ročenky

1. Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje pod ochranou blahoslavené Panny Marie 4/1921; 1 ks

2. Králov stol, památný kámen u Velehradu. 1945; 3 ks

3. Sborník velehradský 2/1931; 2 ks

4. Sborník velehradský 3/1932; 1 ks
5. Sborník velehradský 4/1933; 1 ks
6. Sborník velehradský 5/1934; 1 ks
7. Sborník velehradský 6/1935; 1 ks
8. Sborník velehradský 9/1938; 1 ks
9. Sborník velehradský 11/1940; 1 ks
10. Sborník velehradský 12/1941; 1 ks
11. Sborník velehradský 14/1946; 5 ks
12. Sborník velehradský 15/1947; 2 ks
13. Sborník velehradský 16/1948; 4 ks
14. Staré Město. Archeologický výzkum „Na Špitálkách“ od r. 1925 do konce r. 1936. 1944; 4 ks
15. Staré Město. Archeologický výzkum valu „Na Valách“ v letech 1924–1932. 1946; 3 ks (s vpisky A. Zelnitia)
16. Staré Město – Veligrad v památkách. 1946; 6 ks
17. Velehradské zprávy XII/1936; 1ks
18. Velehradské zprávy 3-4/1937; 2 ks (s vpisky A. Zelnitia)
19. Velehradské zprávy 1/1938; 2 ks (s vpisky A. Zelnitia)
20. Velehradské zprávy 2/1938; 1 ks
21. Zprávy velehradské 57-58/1934; 1 ks

Knihy

1. K. Dinklage – Cham im Frühmittelalter. München (nedatováno); 1 ks (s vpisky A. Zelnitia)

2. J. Homola – Velehrad Rostislavův, residence sv. apoštolů slovanských Cyrilla a Metoda a chrám, kde pochován byl sv. Metoděj, nalezen. Strážnice (nedatováno); 1 ks

3. F. Tučný – Odkaz Velké Moravy. Frenštát p. R. 1934; 1 ks

5. Mapy

1. Entwicklungs und Ausstrahlungsgebiet der frühdeutschen Volkskultur nach südosten; 1 list

2. Nejstarší záznam osad kolem Veligradu-Starého Města; 2 listy

3. Opevnění proti Švédům po r. 1643; 1 list;

4. Osídlení Velké Germanie dle Cl. Ptolemaia; 2 listy

5. Staré Město; 4 listy

6. Staré Město – velkomoravské pohřebiště „Na Valách“; 1 list

7. Valy a opevnění ve Starém Městě; 8 listů

8. Veligrad-Staré Město; 1 list

6. Fotografie

Fotografie osob

1. František Malina, 1 ks, nedatováno

2. Josef Plaček, 1 ks, 1926

3. Antal Šuráne..?, 1ks, 1924

4. Karel Závadský, 1 ks, nedatováno

Fotografie předmětů

1. Bronzová sekera z Nivy, 1 ks, 1933
2. Nalezené starožitnosti, 1 ks, nedatováno
3. Předměty z pohřebiště ve Starém Městě, 15 ks, nedatováno
4. Římská cihla z Mušova, 2 ks, 1942
5. Římská dlaždice z Carnuntum, 1 ks, 1890
6. Šňůrový hrnek, 1 ks, 1889

Fotografie z terénu

1. Hrob č. 247 ve Starém Městě, 1 ks, 1929
2. Hrob č. 268 ve Starém Městě, 5 ks, 1931
3. Hrob č. 234 ve Starém Městě, 2 ks, 1932
4. Hrob č. 150-151 ve Starém Městě, 1 ks, 1933
5. Hrob č. 152 ve Starém Městě, 2 ks, 1933
6. Hrob č. 197 ve Starém Městě, 3 ks, 1933
7. Hrob č. 203 ve Starém Městě, 2 ks, 1933
8. Hrob č. 204 ve Starém Městě, 2 ks, 1933
9. Hrob č. 208 ve Starém Městě, 1 ks, 1933
10. Hrob č. 212 ve Starém Městě, 2 ks, 1933
11. Hrob č. 213 ve Starém Městě, 1 ks, 1933
12. Hrob č. 221 ve Starém Městě, 1 ks, 1933
13. Hrob č. 248 ve Starém Městě, 1 ks, 1933
14. Hrob č. 266-267 ve Starém Městě, 1 ks, 1933

15. Hrob č. 202 ve Starém Městě, 3 ks, nedatováno
16. Kaplička na Špidláku, 1 ks, nedatováno
17. Králův stůl v Chříbech, 6 ks, nedatováno
18. Pohřebiště ve Starém Městě, 17 ks, 1928
19. Pohřebiště ve Starém Městě, 5 ks, 1931
20. Pohřebiště ve Starém Městě, 4 ks, 1932
21. Pohřebiště ve Starém Městě, 10 ks, nedatováno
22. Prokopaný úsek valu ve Starém Městě, 1 ks, 1930
23. Zbytek starého valu ve Starém Městě, 1 ks, nedatováno

7. Negativy

Negativy předmětů

1. Kalich, 1 ks, nedatováno
2. Rozličné kříže, 6 ks, nedatováno
3. Různé předměty, 5 ks, nedatováno

Negativy z terénu

1. Králův stůl v Chříbech, 1 ks, nedatováno

Prameny a literatura

Prameny

Archiv Akademie věd České republiky, fond Lubor Niederle.

Pozůstalost A. Zelnitia. V držení autora.

Státní okresní archiv v Uherském Hradišti, fond Antonín Zelnitius.

Literatura

Batůšek, S. 1994: Antonín Zelnitius, 1876–1957. Staré Město.

Batůšek, S. 1996: Objevitel velkomoravského Veligradu. Antonín Zelnitius v letech 1922–1929, Malovaný kraj roč. 32, č. 3, 24.

Červinka, I. L. 1896: Pravěká hradiska na Moravě. Kroměříž.

Červinka, I. L. 1902: Děvín a Velehrad. Dva hrady velkomoravské. Kroměříž.

Červinka, I. L. 1928: Slované na Moravě a Říše Velkomoravská. Brno.

Fišer, Z. 2002: „Poznal jsem mnohé archeology...“ Ke vztahům Antonína Zelnitia a Innocence Ladislava Červinky, Slovácko roč. 44, 261–267.

Fišer, Z. 2006: „Velevážený pane, ač neznám, píši...“ Z korespondence Antonína Zelnitia s Františkem Adámkem, Slovácko roč. 48, 157–170.

Galuška, L. 2000: Nejstarší dějiny Starého Města, Staré Město v proměnách staletí. Staré Město.

Hrubý, V. 1955: Staré Město. Velkomoravské pohřebiště „Na valách“. Praha.

J. M. H. 1938: Archeolog Ant. Zelnitius, Moravskoslovenské pomezí roč. 3, č. 2, 2–4.

Sklenář, K. 2005: Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů. Praha.

Obrazová příloha

[illegible]

Obr. č. 1: Matriční list. Zdroj: www.wikipedia.org

160	1876 duben		Floribert Kanka Kooporator	Antoine	ovčan b. čer. sem. 1941 v přísluš. z fof. Klingengrova	
	12 15	168	Františka Sanařova č. 56 v Hradisti.	Zemědělská polst. na Moravě povolila opouštění své 28/6/1924 č. 78. 658 pl. je do popisu vzájemně nemění A. Sanařova nemění připnutí na Filipínsko. f. Morava M. Br. 10/6/1924. Zauvažky 1924		

Obr. č. 2: Detail matričného listu. Zdroj: www.wikipedia.org

Ján Zelinský, obuvník v Hradisti, syn Jana Zelinského obuvníka v Hradisti a Rozalie Überbacherové	1	Marić, dcera Jana Rodža, posrduka v Hradisti, a Anny Govevovičovej, c. k. matrik. číslo 687 z roku 1904	1	Antonín Melichárek provazník v Hradisti, Františka		Storicez Kankay podpisovalce		Jaroslav Hruščák 1897	
---	---	---	---	--	--	------------------------------	--	-----------------------	--

Obr. č. 3: Detail matričného listu. Zdroj: www.wikipedia.org

Obr. č. 4: Antonín Zelnitius. Zdroj: Pozůstalost A. Zelnitia.

Obr. č. 6: Zlatá náušnice.
Zdroj: Pozůstalost A. Zelnitia.

Obr. č. 5: V Bukurešti 1906-1910. Zenitius stojící vlevo. Zdroj: Pozůstalost A. Zelnitia.

Obr. č. 7: Na valách 1928. Zdroj: Pozůstalost A. Zelnitja.

Obr. č. 8: Na valách 1928. Zdroj: Pozůstalost A. Zelnitja.

Obr. č. 9: Na valách 1928. Zdroj: Pozůstalost A. Zelnitá.

**Obecní rada
ve Starém Městě u Uh. Hradiště**

Dne 22. prosince 1922.

Čís. 3278/22.
(Budiž vždy udáno).

Záležitost, o které spis jedná:

V e l e v á ž e n é m u P á n u

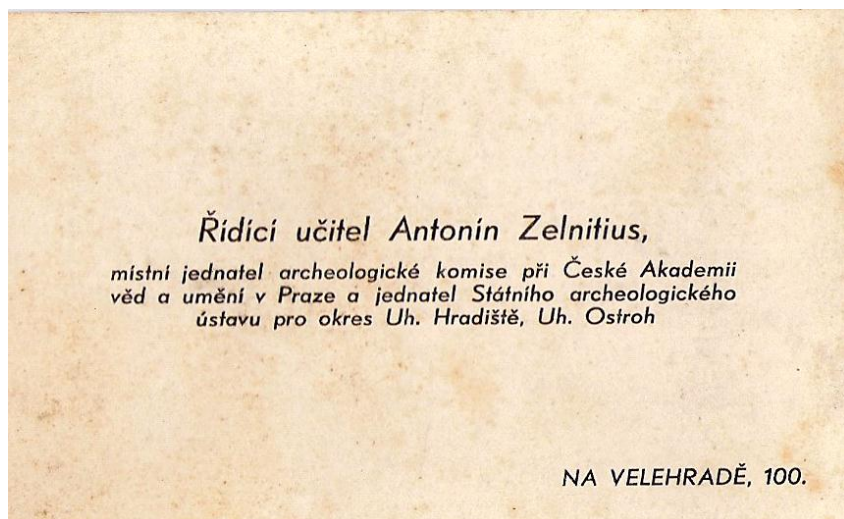
A n t o n í n u Z e l n i t i u s o v i, učiteli
a kronikáři

ve Starém Městě.

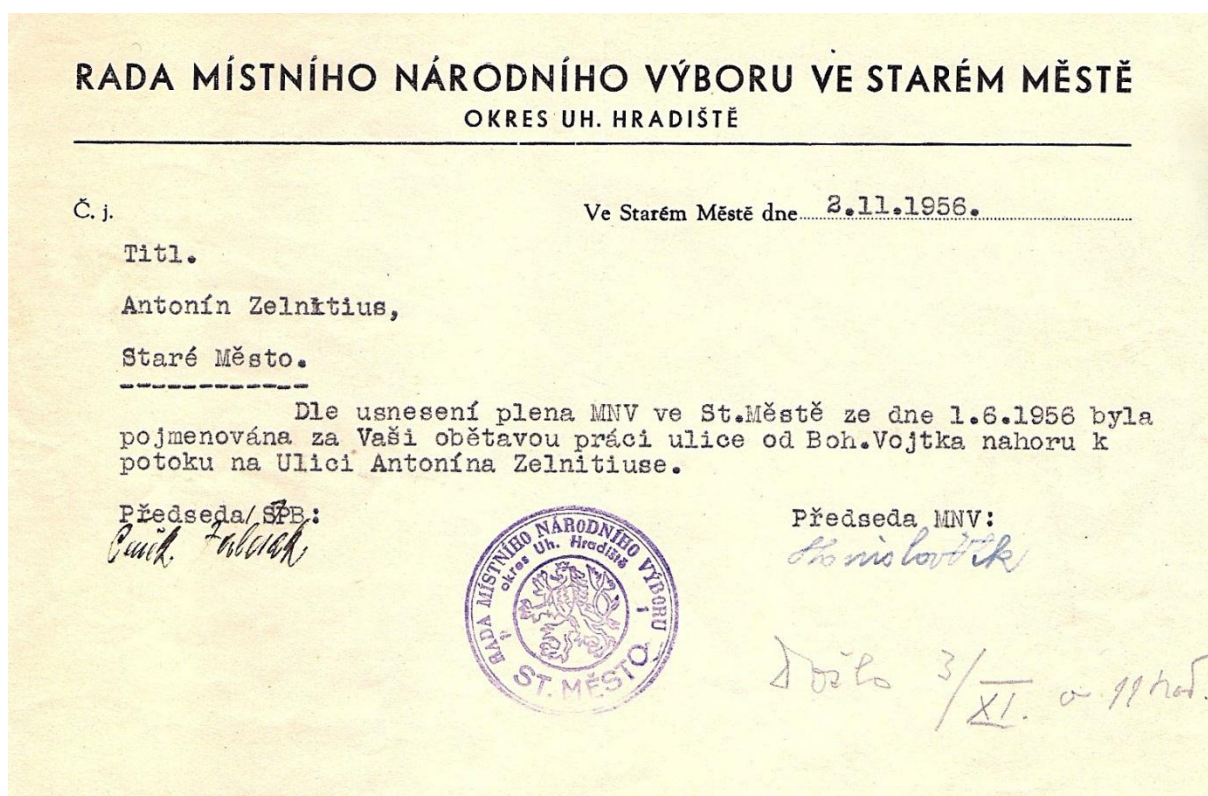
Obecní zastupitelstvo usneslo se jednohlasně v zasedání
svém dne 17. října 1922 koraném jmenovati Vás za Vase zá-
sluny o zdejší museum a provedení vykopávky čestným obča-
nem zdejší obce.

starosta:

Obr. č. 11: Oznámení obecní rady. Zdroj: Pozůstalost A. Zelnitia.

Obr. č. 10: Vizitka. Zdroj: Pozůstalost A. Zelnitia.

Obr. č. 12: Oznámení rady místního národního výboru. Zdroj: Pozůstalost A. Zelnitia.

Obr. č. 13: Zelňitiusova ulice. Zdroj: Foto autora.

Obr. č. 14: Hrob A. Zelňitia. Zdroj: Foto autora.